

Marcel Desax – Děti a jejich přirozená touha po poznání

Po narození si děti do světa přinášejí přirozenou kreativitu. A když se my, dospělí domníváme, že musíme děti k této kreativě teprve dovést, tak jsme něco jaksi nepochopili...“ říká Marcel Desax, mnohaletý učitel a mentor intuitivní pedagogiky, otec šesti dětí.

Jaký je vlastně rozdíl mezi intuitivní a waldorfskou pedagogikou? vrtalo mi hlavou při přípravě na tento rozhovor. Obě přeci respektují osobnost dítěte ... Nebyl důvod, proč dál otálet s otázkou:

Každý nový systém vzniká tehdy, pokud mu stávající systém nedává odpovědi na některé otázky. Intuitivní pedagogika vychází z waldorfské pedagogiky, v něčem ji ale přesahuje. Na jaké otázka tedy waldorfská pedagogika nedokázala intuitivní pedagogice odpovědět?

(smích) Vidím, že jdete rovnou k jádru věci... (smích) Já osobně se věnuji komunikaci, která ač přirozená, přesto je v naší kultuře něčím přikryta a není plně uplatněna. Podobně vidím a vnímám, že tato komunikace není plně pěstována ani na waldorfských školách. Mám za to, že v nich původně byla, ale jak se během let výuka zaběhla, tak se z toho stala rutinní záležitost, což postrádá autenticitu. Ať se podívám kamkoliv, do Afriky či do Indie, všechny waldorfské školy po světě si jsou v podstatě příliš podobné. A to je trochu divné...

Je to obecná lidská tendence konzervovat to, co se osvědčí a ukáže jako dobré. Má to zajisté své výhody, například pravidelně se opakující rytmy, které jsou člověku důvěrně známé. V mnohém ohledu se to ale vyvinulo tak, že je v takovém přístupu často přítomná určitá povinnost a vytrácí se otevřenost. A v tom je také obsaženo určité přizpůsobování se; a to část komunikačního pole, ve kterém se už příliš nemluví, prostě se to jenom udělá. V tom vidím, že se waldorfské školy potýkají s velmi podobnými problémy jako ostatní školy: Že se v nich snadno spadne do věcí, do kterých se snadno spadnout dá. Že z pocitu bezmoci se snadno přechází do postoje mocenského.

Přesně tohle jsem vnímal i na waldorfských školách. Lidé potom udělají stejné gesto jako v klasických školách, a sice že když něco nejde, pokoušejí se něco změnit u dětí. To ale nepokládám za příliš úspěšný koncept, je třeba postupovat přesně opačně: Tedy se podívat, jaké moje vlastní konflikty vyvolávají děti ve mně, a na nich pracovat.

Dá se tedy říct, že oblast, o kterou se zajímáte, je komunikace sám se sebou?

Ano, lze to tak říct.

Směřuji k tomu, zda se dá nějak víc konkretizovat, jak tyto situace řeší intuitivní pedagogika jinak?

Vychází se z věcí, které jsou přítomny přirozeným způsobem. K tomu například patří, že se narodíme do určitého společenství, které je vždy přítomno. A když se v něm necítíme úplně dobře, tak to je proto, že se v něm něco stalo. To se stává. A my můžeme například počítat s tím, že každé dítě má přirozenou potřebu něčemu se naučit. Ve školách se dnes ale vychází z toho, že děti se nic učit nechtějí. Tenhle postoj nevychází z dětí, ale z dospělých... Po narození si děti do světa přinášejí přirozenou kreativitu. A když se my, dospělí domníváme, že musíme děti k této kreativě teprve dovést, tak jsme něco vůbec nepochopili. Často to vidám: Děti přijdou do školy a chtějí se učit něčemu novému. Po pár letech tento jas z jejich očí vyhasnul, už tam není. Protože zjistily, že to, co se chtějí naučit, jim tam vlastně ani není umožněno. A jak přišly se svým nadšením, že se něco naučit chtějí, tak najednou zjišťují, že se ocitly v situaci, kdy se něco učit musejí. To jde proti přirozenosti.

Na styl výuky, který rozvíjí intuitivní pedagogika, mají někteří dospělí názor, že nechat děti samy rozhodovat o tom, co budou dělat, po dětech vyžaduje jejich určitou vyzrálost. Navázala bych na váš názor, že touha po učení je dětem vlastní: Tato obava dospělých, že by si děti jenom pořád hrály a neučily se, je tedy jenom představa dospělých. Nevypovídají tak tyto jejich obavy o tom, že to své vnitřní dítě ztratili příliš brzy a ono má své vlastní nenasyčené potřeby a touhy hrát si, být spontánní a kreativní?

Ano, to je častý mechanismus: My dospělí si uvědomujeme, že bychom se měli nějak vyvíjet, ale místo toho, abychom to udělali, vyžadujeme to od druhých. Tak se chováme i v partnerství. A u dospělých, kteří zakoušejí poznání, že už nejsou tak kreativní a spontánní, se ve chvíli, kdy se setkají s dětmi, vynoří určitý druh bolesti. Děti jsou mnohem živější a plnější fantazie než dospělí! A aniž by si toho dospělí pořádně všimli, vyvstane v nich najednou určitý pocit nouze. A protože tuto bolest neustojí a nevydrží, mají potřebu učinit honem nějaká opatření a nějak to uspořádat a zorganizovat... Aby nad tím neztratili kontrolu ...

Kreativita a životní síla je často radostí, kterou nám děti předžívají. A co dělají dospělí? Tuto jejich přirozenou radost potlačují. Přitom radost je jeden ze základních pocitů a každý takový pocit, který nemůžeme vyžít, naše tělo v sobě nese jako zátěž. Nemocť jako lidé plně prožívat radost je velké omezení, až postižení. Radost ze své přirozenosti vyžaduje sdílení s druhými. A pokud je radost nepřípustná, často se dostaví pocit, že nejsem v pořádku, protože si nemohu dovolit se radovat. Určitou dobu se to dá snášet, ale čím je člověk starší, tím víc pociťuje nespokojenost. A stejně tak jako radost je i spokojenost přirozenou kvalitou v životě. Máme přeci možnost být po celý život spokojeni.

Nedokonalost učitele je žádoucí!

Ráda bych se krátce vrátila k vašemu věčrejšímu semináři, na kterém padla závažná otázka zvyšující se agresivity dětí...

Agrese se stala ohromným problémem, vždycky se ale za ní skrývá něco jiného. Na pozadí rostoucí agresivity je to, že děti jsou různými urážkami či zraněními tlačeny až na hranice své bolesti. Tělo potřebuje vyžít, vybit své základní pocity. Dětem však není dovoleno, aby bolesti, které v nich vznikají, mohly vyjádřit, vyžít je, protože nejsou dost chráněny. Nemají dostatečný pocit bezpečí. A to se postupně kumuluje a demonstruje v podobě rostoucí agresivity, která je navíc posunuta v čase a vůči dalším osobám, to jsou všechna ta bezdůvodná napadení na ulici. A jak v tom figuruje škola? Ta svým tradičním přístupem říká, že výuka je důležitější než potřeby dítěte. Tím samozřejmě zbývá jen velmi malý a omezený prostor k tomu, aby děti mohly tuto schopnost agresivity ze sebe vyžít.

Jaké možnosti tedy intuitivní pedagogika nabízí ve vztahu k dětské agresivitě?

V tom, že si najdeme čas pracovat s tím, když někdo zrovna tuto svou agresi projevuje. A ne před tím uhýbat a snažit se to smést ze stolu. Tím časem myslím to, že dáme dítěti najevo: Teď jsem ti plně k dispozici, všechn svůj čas věnuji tobě a beru vážně, co se ti děje. A ne abychom mu svým chováním signalizovali, že je nepříjemný faktor, který mě ruší ve výuce. Máme tedy plné porozumění tomu, co dítě vyjadřuje jako svou potřebu, ale nijak to nesoudíme ani nehodnotíme, prostě se tomu jenom otevřeme a věnujeme se tomu. Tím dostane dítě zpětnou vazbu, že se teď může věnovat sobě a vyžít ze sebe své bolesti. A může se stát, že si dítě samotné uvědomí, co se za touto agresí vlastně skrývá, co skrze ji chce, co žádá. Pro menší děti je pak snadnější se rozplakat a pláčou tak dlouho, dokud potřebují. Potřebují se vyplakat. Ale dovolí si to pouze tehdy, když vědí, že to není nic komplikovaného, když nemají pocit, že tím někoho obtěžují nebo někomu překáží... V takovou chvíli můžeme dítěti dát najevo, že bereme jeho potřeby vážně, a láskyplně mu říct, že si může třeba sednout k oknu a vyplakat se...

Jak na to reagují ostatní děti?

Pro ně to není žádný problém, naopak. Vidí, že kdyby podobná situace někdy nastala u nich, budou se stejnou pozorností přijaty a že jejich potřeba bude brána vážně. Normálně učitelé ale reagují tím, že si takové chování nemohou dovolit, že tím ztratí vyměřené hodiny na výuku a budou ve skluzu. Ve skutečnosti to tak ale vůbec není, ten čas se jim mnohonásobně vrátí. Protože bude-li mít dítě v sobě neustále neklid, stejně bude výuku přerušovat, třeba jinou formou, ale bude. Tím, že ze sebe vyplaví všechno, co stálo mezi ním a výukou, je větší šance, že se skutečně naučí a přijme to, co je mu dávano.

Zmínil jste fenomén strachu. Na semináři jste mluvil dokonce o školství založeném na strachu...

Ano, strach objevíme také na pozadí myšlenky, že když se budeme věnovat dítěti, které si zrovna žádá naši plnou pozornost, ztrácíme tím čas pro svou výuku. V takovém okamžiku je v nás přítomen velmi silný pocit, kterého si nejsme vědomi, který nás ale nutí do určitého způsobu myšlení a jednání. Tento hluboce skrytý strach je i v představě, že když je výuka rušena, ztrácím já jako pedagog čas vyměřený na to, abych dětem předal, co potřebují. Tím pádem nejsem dobrý učitel, tím pádem na mě přijdou rodiče, kteří si budou stěžovat, potom i úředníci nebo kolegové a z toho mám strach. Často si ho ale neuvědomuji. A strachy, kterých si nejsme vědomi, jsou neúčinnější... Takové úzkosti a obavy potom člověka neviditelně řídí.

Jak s tím naložit?

Jako dospělí můžeme začít tento druh anonymního strachu přicházejícího zvnějšku odbourávat. Zastavit ho u sebe, abych ho dále nepředával dětem. To znamená, že když se stane, že nemohu pokračovat ve výuce tak, jak jsem si naplánoval a představoval, tak se nenechám pohltit myšlenkou, že jsem špatný učitel a že teď je všechno ztracené. Ve své podstatě vlastně o nic nejde. Nejspíš mě polije horko a zamrazí, ale jsem odhodlaný podívat se strachu do očí. A když jako dospělí s něčím neporadíme sami, požádáme někoho o pomoc.

A co obava učitele, že se svých chováním před žáky takzvaně shodí? Že ukáže, že je také člověk, který dělá chyby?

Na učitele je často kladen nárok, že oni jsou ti, kdo musí být bezchybní a dokonalí; kdo musí všechno zvládnout, ideálně na profesionální úrovni. Mají být pro děti vzorem. Ale tak život ve skutečnosti nevypadá, život není dokonalý. Člověk se dopouští chyb a dokonce většina toho, co se děje, jsou chyby. Malé děti to znají velmi dobře, když začínají chodit; tisíckrát upadnou a nemyslí na to, že udělaly chybu! Ne, tisíckrát to zkoušejí znovu a znovu... Velmi hezký příběh k tomuto tématu je o Edisonovi a objevení žárovky: Potřeboval drát, který by dobře žhnul a svítil. Vyzkoušel tisíc různých drátů. Později k tomu jednou řekl: „To nebylo, že jsem byl tisíckrát neúspěšný; tisíckrát jsem vždycky zkoušel něco nového...“

Tato představa být bezchybným vzorem nás, učitele hodně svazuje. A spolu s ní navíc silně funguje představa a jakýsi náš vlastní vnitřní zákaz, že jako učitelé nesmíme cítit žádné pocity.

Co s kusem nábytku, který stojí v cestě...

Vedete semináře v různých zemích. Lze z dotazů kladených z řad účastníků vysledovat, s jakými problémy se v té které zemi potýkají, popřípadě jestli některá témata pálí všechny stejně, nezávisle na zemi, ve které žijí?

(přemýšlí) V zásadě bych řekl, že to je nejvíc otázka přizpůsobování se. (ve významu – jak se říká – držet ústa a krok, pozn. red.) A ze zřetelem k pedagogice je to téma dětí s nevšedním způsobem chování. Různé země mají samozřejmě svá různá specifika... Na východě, například v pobaltských státech a také v Česku a na Slovensku je cítit, že zde stále ještě doznívá silný vliv komunismu. Naproti tomu v Německu je silně zastoupeno téma přizpůsobování se a tamější typická zaťatá píle zaměřená na výkon. Všichni jsou ale na tom stejně v otázce tlaku – všichni jsou pod tlakem – a v otázce důvěry: všichni vnímají silný přechod od důvěry k nedůvěře. A kde je nedůvěra, tam také nastávají vhodné podmínky k tomu bazírovat na povinnostech. Tento mechanismus pracuje na přesvědčení, že jsou děti líné a musejí být do všeho nuceny. A že tedy úkolem učitelů je děti nějak zpracovat. A tomu se potom říká výchova... (směje se) „Já to s tebou myslím dobře“... (směje se, pak přestane) Zní to vesele, ale ve skutečnosti to zase tak veselé není...

Na jedné straně cítím ze strany některých učitelů zájem o intuitivní pedagogiku, na straně druhé pak vidím školní osnovy, pravidla nebo doporučení z ministerstva školství. Jak se tedy mohou ti, co mají zájem přistupovat k výuce dětí jinak, v tomto poli pohybovat?

Ano, je to určité dilema. Můžeme říct, že dokud samotní úředníci něco nezmění, je třeba tomu věnovat určitou pozornost. Jinak nemůžeme školu vůbec provozovat... Zároveň ale pracujeme s něčím, co ještě nenastalo, ale musí nastat. Připomíná to situaci, kdy padla berlínská zeď: Tehdy jsme to také brali tak, že tam prostě je. Zároveň jsme věděli, že ji hlavou neprorazíme. Když před námi stojí nějaký kus nábytky, také nejdeme proti němu a ani ho nemůžeme ignorovat. Prostě ho obejdeme...

Samozřejmě musíme skládat určité povinné státem uložené zkoušky. Studentům proto říkám: Tak, teď potřebujeme udělat tuhle zkoušku. A budeme se s tím nějakým způsobem zabývat, budeme si s tím hrát. Náš život to nijak neohrožuje ... (usmívá se) a tímhle způsobem vyřešíme všechny problémy, které se objeví během vypořádávání se s ní. Můžete mi klást jakékoliv otázky, já mám na vás čas.

To je dobrý tip... V březnu se znovu chystáte do České republiky. S jakými tématy a tipy přijedete tentokrát?

V březnu bych u vás rád šel do větší hloubky; tedy nejenom zmínil obecně platné principy intuitivní pedagogiky, ale také pracoval způsobem, který můžeme nazvat práce jednotlivce ve skupině. Pro tuto práci je optimální počet osm až dvanáct lidí, kteří sedí společně v jedné skupině. Každého jednotlivě za přítomnosti těch druhých se ptám, jak se dnes cítí, jak mu je... Dívám se na to, zda má v současné chvíli nějaký vnitřní konflikt, nějakou blokaci nebo zábranu. A já pak mohu pomoci ji uvolnit, například změnou myšlení, vystoupit z nějakých myšlenkových klišé. Ostatní mezitím dělají jinou práci, ale i v nich se vynořují určité pocity.

Tím, že pracujeme se skupinou a uvnitř ní se zároveň cítíme bezpečně, se tento pocit vnější bezpečnosti stává podmínkou pro naši vnitřní bezpečnost. A z této nálady chce pracovat každý člověk. Nikdo nic nemusí, všechno to je jenom nabídka; ani já sám po účastnících nic nepožaduji ani nic nijak nehodnotím. A tohle všechno dává prostor k naší vnitřní přirozené potřebě, že chceme (zdůrazní) na sobě pracovat...

Rohovor pro časopis Maitrea, březen 2012, vedla Kateřina Komorádová, překládal Karel Dolista.

Marcel Desax je Švýcar, který již desítky let žije ve Švédsku a ještě donedávna učil ve škole Solvik. Také byl jedním ze 4 lektorů intuitivní pedagogiky, nyní ho vystřídal Dieter Schwartz. Marcel Desax je nyní rektorem jedné Švédské školy, která se ubírá směrem intuitivní pedagogiky.